

FORTÆLLEREN

Når vi arbejder med tekster i dansk, ser vi altid på fortælleren. Men hvorfor er fortælleren vigtig at beskæftige sig med i litteratur og – man fristes næsten til at sige – især hos Blicher? Et svar er, at fortælleren er læserens adgang til fortællingens fiktive univers. Dvs. gennem fortælleren kommer en vurdering af, hvad det er vigtigt. Fortælleren har altså en magt over vores oplevelse af teksten. En bevidsthed om fortællertypen gør os i stand til at overveje effekten af måden, som f.eks. personer og begivenheder beskrives på, og derved bliver vi i stand til at gennemskue fortællers indflydelse. Hos Blicher er det især indflydelsen fra den *personaliserede jegfortæller*, vi skal fokusere på, selv om han også benyttede den *alvidende fortæller*.

Det danske prosagennembrud: den alvidende fortæller

Blicher debuterer som novelleforfatter i 1824 med "Brudstykker af en landsbydegns dagbog", og dermed er han med til at indlede det danske prosagennembrud. Den mest almindelig fortællertype i samtidens prosa er den klassiske alvidende fortæller, som f.eks. B.S. Ingemann (1789-1862) bruger i sine populære historiske romaner. Blicher benytter også denne fortællertype, f.eks. i "Præsten i Thorning" (1824).

Den klassiske alvidende fortæller kaldes også for den *olympiske fortæller*. Dette henviser til Grækenlands højeste bjerg Olympos (på dansk Olympen), som ifølge den græske mytologi var bolig for de olympiske guder. Den alvidende fortæller kan overskue hele handlingen, og det er derfor, der kan fortælles "oppefra", der hvor man har udsyn og overblik. Denne fortællertype er en *ubunden tredjepersonsfortæller*, som kan springe mellem personer, og som ved, hvad personerne tænker, og kan springe i tid og i sted. Fortælleren er ofte anonym, men kan komme med *fortællerkommentarer*. En effekt af den alvidende fortæller kan ses i nedenstående citat, hvor man som læser får indblik i viden, som både er kendt og ukendt for personerne. Her bruger Blicher fortælleren til at skabe spænding omkring pigen: Hvad er det for en hemmelighed, pigen bærer på?

“Farvel, ædle jomfru!” sagde han uden at standse hesten, “forlader [tilgiv], så skal eder forlades.” Med den højre hånd trykkede han hatten dybere ned og for af sted i tordnende galop. Forundret, forvirret og hartad [næsten] bedøvet stirrede hun efter ham, og mørket faldt på, før hun kom tilbage til slottet. Næsten lige så hurtigt kom det skrækkens bud, at præsten havde ihjelstukket hendes fæstemand. At jomfruen viste en uforstilt [oprigtig] forfærdelse og derefter en lige så uforstilt sorg, var meget naturligt; men den rette grund til disse sindsbevægelser var en hemmelighed for alle undtagen for den sørgende pige selv. Da imidlertid forældrene tænkte, at sorgen gjaldt junker [ung adelsmand] Jens, måtte de ej alene billige [godkende] denne, men også hendes hårdnakkede vægring [modstand] ved at indgå nogen anden forbindelse [ægteskab].”

St.St. Blicher, "Præsten i Thorning", 1824.

Blichers bedste noveller: den personaliserede jegfortæller

I de bedste og mest læste noveller bruger Blicher dog ikke den alvidende fortæller, men derimod den personaliserede jegfortæller, som er en meget anden type fortæller end den alvidende.

Som følge af den personaliserede jegfortæller ser vi kun verdenen fra

jegets synsvinkel og har altså ikke indblik i øvrige personers indre. Den personaliserede jegfortæller har selv været til stede ved begivenhederne og har del i handlingen, og dette gør jeget noget ud af at beskrive.

I "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" er det tydeligt, at der er gang i både kød og blod hos Morten Vinge:

“ Ak, jeg elendige menneske! nu ved jeg, hvad det er, jeg fejler; Ovid har sagt mig det, han har ganske akkurat beskrevet mig min sygdom. Dersom jeg ikke tager fejl, så hedder den *amor*, på dansk: *kærlighed* eller *elskov*, og den jeg er charmeret udi [*forelsket i*], må uden al tvivl være frøken Sophie. Ak, jeg arme dåre [*fjols*]! ”

I "Sildig opvågningen" understreger fortælleren sin nærhed i forhold til begivenhedernes gang:

“ Jeg, hans præst, var den eneste, som han havde daglig og længe hos sig. Børnene kunne han ikke lide at se; når nogen af dem kom ind, vendte han sig om til væggen. ”

I "Præsten i Vejlbj" kan Erik Sørensen næsten ikke skrive som følge af sin involvering:

“ Gud se i nåde til os alle! Jeg er så betagen [*plaget*] af skræk og bedrøvelse, at jeg næppe er i stand til at føre pennen. Vel hundrede gange er den falden mig af hånden. Mit hjerte er så bespændt, og mine tanker så tvivlrådige [*rådvilde*], at jeg hartad [*næsten*] ikke ved, hvor jeg skal begynde. ”

Den klare kobling mellem jeget og begivenhederne gør, at jeget i første omgang får autoritet og troværdighed. Det bliver også tydeligt, at begivenhederne har påvirket fortælleren stærkt. Det er simpelthen nødvendigt at fortælle historien. Lige præcis dette forhold medfører samtidig, at jeget ikke kan nøjes med at fortælle, men også må fortolke og dømme. Blichers fortællere har med andre ord part i begivenhederne og oplever dem derfor ud fra et bestemt perspektiv.

Det, som gør Blichers noveller så interessante, er, at han så at sige udstiller sin fortæller. Ofte afslører fortælleren ufrivilligt sine lyster eller tanker, som han ikke tager med i sin egen fortolkning, men som læseren kan bruge i sin forståelse af jeget og dermed af fortællingen. Læseren kan komme frem til en anden konklusion, end fortælleren gør. Dette har to konsekvenser. For det første rettes spotlightet mod fortællerens psyke: Hvad er han for et menneske? For det andet bliver det tydeligt, at der er flere fortolkninger end fortællerens. På den måde inddrages vi som læsere som aktive fortolkere af det fortalte.

Man taler ofte om den *upålidelige jegfortæller* og skelner mellem en *bevidst* og en *ubevidst* upålidelig jegfortæller. Den bevidst upålidelige skjuler med vilje informationer eller giver forkerte oplysninger. Den ubevidst upålidelige er ikke klar over, at han/hun fortæller noget misvisende. Her kan man bruge begrebet *underfortolkning*. Underfortolkning betyder, at fortælleren mangler viden, forestillingsevne eller psykologisk indsigt, der resulterer i en mangelfuld fortolkning. Der er altså ikke nødvendigvis tale om, at fortælleren bevidst fører nogen bag lyset. Som det fremgår af "ekspert-citatet" nedenfor, er overbegrebet den upålidelige fortæller måske problematisk i forhold til Blicher. Derfor har vi også valgt begrebet den personaliserede fortæller.

Husk derudover ... at der er andre fortællertyper end den alvidende fortæller og jegfortælleren, som Blicher foretrækker. Ligeegyldig hvilke fortællere der er med i en tekst, så har forfatterens valg af fortæller betydning for vores adgang til og opfattelse af tekstens univers. Derfor er fortælleren helt central, når vi analyserer tekster.

DISKUTER MED EKSPERTEN

Søren Baggesen mener ikke, at det er så ligetil at beskrive Blichers fortællere som upålidelige. Hvad er hans argumenter? Er I enige?

Det særlige for Blicher er den måde hvorpå han åbner for disse mange tolkningsrum ved sin brug af den personaliserede fortæller. Man har et begreb i narratologien, altså læren om fortællingen, der hedder den upålidelige eller utroværdige fortæller, og det kan være fristende at katalogisere Blichers personaliserede fortæller som en variant under denne kategori. Men det ville være skævt, for det er noget andet der er på spil. Selv om nemlig præstens ord i "Sildig Opvaagnen" ikke sådan står til troende, så er det på den anden side forkert at kalde ham upålidelig. Det der er noget i vejen med er ikke hans fortælling, men hans fortolkning. Sådan er det overalt i Blichers fortællekunst. Man kan ikke fortælle uden at fortolke, men man kan heller ikke styre sin fortælling sådan at den kun tillader en entydig fortolkning. Det Blicher opnår ved at bruge en personaliseret fortæller i sine noveller, er at gøre dette princip til fortællekunst. Hans fortællere er alle troværdige i den forstand at de fortæller det de har set med egne øjne og selv været med til. Det fortæller de fordi det betyder noget for dem, og det er det der betyder noget for dem de fortæller. Men derved kommer de uvægerligt til at fortælle lidt mere eller lidt mindre end det de ville fortælle (...)

Søren Baggesen, *Fire veje til Blichers novellekunst*, 2004

KAPITEL 5

KOMPOSITION OG FREMSTILLINGSFORMER

Når man analyserer kompositionen i en tekst, så undersøger man tekstens opbygning, og det betyder helt konkret rækkefølgen af de forskellige begivenheder. Dertil undersøger man de enkelte dele, teksten består af, dvs. at man undersøger tekstens fremstillingsformer og dermed tekstens indhold. En analyse af en novelles forskellige fremstillingsformer siger isoleret betragtet ikke så meget om, *hvad* der siges, men siger noget om *måden*, noget siges på.

Komposition

Det er en god ide at begynde med en analyse af tekstens ydre komposition, dvs. tekstens opsætning på siden, hvis dette er noget, forfatteren bevist har arbejdet med. I "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" lader Blicher hændelser optræde som dagbogsnotater. Virkningen af dette hører med til en ydre kompositionsanalyse.

En indre kompositionsanalyse kan forholde sig til, hvorvidt en tekst følger

den kronologiske opbygning med en begyndelse, en midte og en afslutning, sådan som Aristoteles (384-322 f.v.t.) påpegede, at de fleste episke tekster kronologisk udfoldes. Når man har undersøgt dette, er det vigtigt at følge op med svaret på følgende spørgsmål: Hvad får Blicher ud af at afvige fra eller følge denne typiske form for komposition? I forlængelse af dette er det helt centralt i en kompositionsanalyse at sætte fokus på rækkefølgen af oplysninger. Rækkefølgen af, hvad der fortælles, er helt bevidst, for forfatteren vil opnå en virkning, der tvinger læserens opmærksomhed et bestemt sted hen.

Fabula og sjuzet

Litteraturforskere har netop arbejdet med betydningen af den rækkefølge, en histories begivenheder fremstilles i, og benytter begreberne *fabula* og *sjuzet* (på dansk udtales ordet sju sé). Fabula svarer til den kronologiske rækkefølge af begivenhederne i en historie, dvs. *hvad* der bliver fortalt (A - B - C - D), og sjuzet svarer til den rækkefølge, begivenhederne præsenteres i i teksten, dvs. *hvordan* der bliver fortalt (D - A - B - C). Dette er en meget vigtig pointe: Vi møder en historie gennem sjuzettet (D - A - B - C) og skaber selv på den baggrund fabulaen – dvs. forståelse af historiens begivenheder (A - B - C - D).

I mange eventyr er der fuldstændig sammenfald mellem fabula og sjuzet. Teksten åbner således: "Der var engang" og slutter med: "De levede lykkeligt til deres dages ende". Kompositionen er kronologisk fremadskridende og dermed simpel. Krimien har derimod ofte en mere kompleks komposition, hvor der er forskel mellem fabula og sjuzet. Fabula er historien om forbrydelsen: hvem der begik den, hvorfor og hvordan. Sjuzet er opklaringen af forbrydelsen, hvor vi følger detektivens efterforskning. Det spændende ved at læse en krimi ligger i, at man som læser selv sammenstykker den rigtige kronologi af det skete, og derved når frem til fabulaen.

Indledningsvis kan man i sin analyse spørge: Er der sammenfald mellem fabula og sjuzet? Hvis ikke der er sammenfald, hvordan kan forholdet mellem fabula og sjuzet så karakteriseres? I Blichers noveller byttes der ofte om på kronologien af hændelser, sådan at fabula og sjuzet ikke overlapper hinanden. "Sildig opvågningen" begynder f.eks. *in ultimas res*, hvilket betyder,

at læseren får slutningen først. Teksten oplyser, at en forbrydelse er blevet begået, præcis som mange krimier begynder, og det må forfatteren have en ide med. "Sildig opvågningen" kunne være begyndt *in medias res*, således at læseren fra første side kastes ind i begivenhedernes midte, eller den kunne begynde med en klassisk introduktion af tid og sted m.m. Der er flere muligheder. Pointen er, at rækkefølgen af begivenheder ikke er tilfældig.

Et typisk kompositorisk træk hos Blicher er, at handlingerne strækker sig over mange år, og at lange tidsforløb udelades. "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" består således af to tidsafsnit: Først kommer hovedhandlingen, som er tidsmæssigt koncentreret, og efter mange års tavshed i udlandet, hvor hovedpersonen og jegfortælleren, Morten Vinge, ikke skriver i sin dagbog, konfronteres han med sin fortid, som er det, hovedhandlingen beskriver. I "Sildig opvågningen" er det tydeligt, at teksten veksler mellem oplysninger, der vedrører hovedhandlingen, og så oplysninger, som fortælleren giver på mange års afstand af det hændte. F.eks.:

“Hvad i hin tidspunkt [*hvad der dengang*] sneg sig skummelt omkring, som blot mundtligt rygte, kan gerne nu betros til papiret, med udeladelse af de pågældendes navne (...).”

Et andet typisk kompositorisk princip er, at Blicher komponerer flere fortællinger i én. Helt konkret består hans noveller ofte af flere forskellige tekster. Det gælder både for "Sildig opvågningen" og for "Præsten i Vejlbj". Det skaber både en mere kompleks komposition, en følelse af autenticitet, og at flere fortællere kommer til orde.

Det helt centrale spørgsmål er: Hvorfor denne komposition? Det kan være svært at blive klog på. Her kan det være en hjælp at forestille sig teksten i en anden komposition. På den måde bliver det tydeligere, hvad den faktiske komposition kan. En redegørelse for tekstens motiv (handlingen) og en kompositionsanalyse kan kobles sammen. Fordelen ved dette er, at en analyse af kompositionen kvalificerer redegørelsen, så redegørelsen ikke kun bliver en gengivelse af tekstens motiv. På den måde undgår man en lidt tyndbenet redegørelse, og man undgår også, at redegørelse og kompositionsanalyse nemt kommer til at ligne hinanden.

Fremstillingsformer

En analyse af fremstillingsformer kan noget andet end kompositionsanalysen. Fremstillingsformer fokuserer på de forskellige fortælleteknikker, en forfatter benytter. Her har vi valgt at fremlægge nogle af de teknikker, der især gør sig gældende for Blicher.

Blicher veksler ofte mellem en *scenisk* og en *panoramisk* fremstilling. En scenisk fremstilling svarer kort fortalt til noget, der i princippet kan foregå på en teaterscene. Fortælleren springer ikke i tid eller sted, og der fortælles i en kronologisk rækkefølge, og ofte indgår der dialog og beskrivelse. Et eksempel på en scenisk fremstilling fra "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" er, hvor fortælleren sammenligner sig med præstesønnen Jens. Det lyder således:

“Det var nær, jeg ikke havde kendt Jens igen: En grøn kjole [jægetøj] havde han fået på, og en grøn fjer i hatten. "Kan du se", sagde han: "nu er jeg en jæger! hvad er du? en skolepebling, en latiner!" – "Ja Gud hjælpe os!" svarede jeg: "Med latinen er det forbi! Jeg kan blive præst der, hvor du er bisp! (...)"”

Den sceniske fremstilling zoomer ind på personerne (eller andet). Disse nærbilleder forstørrelser og tydeliggør, hvordan personerne er, på baggrund af den måde, de f.eks. er klædt, som vi ser i citatet. En scenisk fremstilling medfører en opbremsning i fortælletempoet, og disse opbremsninger bruges ofte, når centrale pointer eller vendepunkter i handlingen skal udfoldes. Det fremgår netop i ovenstående scene mellem Morten Vinge og Jens, hvor Morten erkender, at der kommer et skift i de to unges livsforløb.

En panoramisk fremstilling er en koncentreret *beretning*. Der er typisk tale om et sammendrag af længere tidsforløb, og der fortælles om begivenheder fra flere steder og tider på én gang. Fortælletempoet er skruet op i forhold til den sceniske fremstilling, hvilket vil sige, at der fortælles meget på kort plads. Den panoramiske fremstilling kan indeholde refleksioner og kommentarer fra fortælleren. Fremstillingsformen giver læseren vigtige oplysninger og forudsætninger for hovedhandlingen. Ser vi på nedenstående citat fra "Brudstykker af en landsbydegns dagbog", bliver 24 år komprimeret til én sætning, som fører handlingen fremad.

“

Riga, d. 2. september 1743

Skal jeg endnu opleve den dag, da jeg ser mit fødeland igen? I fire og tive [tyve] lange, sorrigfulde [sorgfulde] år, i fire og tive vintre har jeg jaget zobel og mår i Sibiriens skove! hvor mæt af livet har jeg alt længe – længe været! men jeg vil tålmodigt bide [vente] til min herre og frelser kalder mig. Han vil måske lægge mine trætte lemmer til hvile i min fædrenejord – ak! hisset [derovre] ser jeg det danske flag, korsets og frelsens dyrebare tegn! Min sjæl, lov Herren! alt hvad i mig er hans hellige navn! ”

Hos Blicher er det helt oplagt også at lægge mærke til refleksionsafsnittene. En refleksion betyder kort og godt, at man gør sig nogle tanker om noget. I "Sildig opvågnen" er der så lange passager med refleksion, at de næsten fylder mere i antal tekstsider end de dramatiske hændelser, fortælleren reflekterer over. Hvilken effekt har det?

Det er selvfølgelig ikke nok, at man opdager og kan redegøre for diverse fremstillingsformer. Det svære er at nå frem til, hvilken betydning fremstillingsformerne har. Sammen med de øvrige delanalyser af teksten leder en analyse af fremstillingsformerne frem til tekstens tema.

DISKUTER MED EKSPERTEN

Den samlede tid, begivenhederne i denne bogs tre noveller strækker sig over, er lang, og meget udelades. Kompositionen i Blichers store noveller bygger således på afgørende begivenheder, frem for fulde livsforløb. Ifølge Blicher-eksperten Thorkild Borup-Jensen giver denne komposition virkningen af noget katastrofalt og af, at livet fremstår som usammenhængende. Kan I argumentere for, at kompositionen i jeres novelle har den virkning, som Borup-Jensen beskriver i følgende citat?

[adskillige af] Blichers noveller fremstiller tilværelsen som uigennemskuelig, tilsyneladende usammenhængende.

Thorkild Borup-Jensen, *St.St. Blicher*, 2011

MILJØ OG PERSONER

En novelle udspiller sig altid i et miljø. Miljøet er de konkrete steder og den kultur, som handlingen foregår i. Når vi arbejder med miljø i en litterær analyse, så gør vi det bl.a., fordi miljøet danner rammen om den litterære fortælling, og fordi der i rammen ligger relevant viden om f.eks. normer og livssyn. Ser vi f.eks. på “Sildig opvågningen”, så udspringer novellens dramatik af en konflikt mellem det borgerlige miljøes undertrykkende krav til ægteskabet og menneskets seksualitet, og på den måde opstår der en kritik af miljøets normer.

Derudover er en fortællings miljø med til at vække læserens læselyst og måske pirre nysgerrigheden. Det gælder både, hvis man læser en bog for at nikke genkendende til et miljø, man selv er en del af, og hvis man læser for at blive overrasket over et fremmed miljø. Blichers miljøer rummer det genkendelige og det fremmede, afhængigt af hvad læseren har kendskab til. I begge tilfælde gælder det, at miljøbeskrivelserne ofte er knyttet til Blichers hjemegn.

Det autentiske miljø: Jylland

Vi begynder med det genkendelige. Blichers noveller er igennem mange år blevet læst og elsket for de autentiske og præcise miljøbeskrivelser, hvor man kan se omgivelserne for sig. Det autentiske miljø skabes på flere måder. Ofte benytter Blicher sig af konkrete stednavne. Miljøerne kan altså findes på Danmarkskortet. Dette er et litterært virkemiddel, som giver læseren en fornemmelse af, at begivenhederne faktisk har fundet sted, og samtidig viser det også Blichers store interesse for det lokale.

Dette ses meget tydeligt i “Brudstykker af en landsbydegns dagbog”, der foregiver at være Morten Vinges dagbog. Her indledes hvert tekststykke med stedsangivelse: Føulum, Tjele – endda “på havet imellem Samsø og Sjælland” – samt dato. Her er det konkrete sted altså en vigtig nøgle til at forstå handlingen og Morten Vinges udvikling, ligesom det skal give læseren en oplevelse af, at det har fundet sted. Et andet eksempel fra “Brudstykker af en landsbydegns dagbog” lyder:

“Tjele, d. 4. oktober 1710. En magnifqve [storslået] jagt, vi havde i dag! Hvidding Krat var indstillet med over 300 klappere; for de var her både fra Viskum og Fussingø med alle deres støvere [jagthunde]. I dagbrækningen [daggryet] var vi fra Tjele der allerede. Det var ganske stille i luften, og en tyk tåge bedækkede hele egenen; kun toppene af bavnehøjene kunne man se oven over den. Langt borte kunne vi høre de buldrende fodtrin af klapperne og enkelte hundeglam. “Nu kommer de fra Viskum”, sagde nådigherren: “jeg kan høre Chasseurs hals [hundens navn betyder jæger].” – “Da kommer de også fra Fussingø”, sagde Jens: “det er Perdrix [hundens navn betyder agerhøne], som gør.” ”

På bare syv linjer optræder stednavne syv gange, og på den måde forankres handlingen i en konkret virkelighed. Blicher fremhæver i et brev, at han altid må gøre sig “bekendt med begivenhedernes skueplads”, for at novellen kan blive til “liv og sandhed”.

For at forstå, hvordan man som forfatter skaber et realistisk værk rent kunstnerisk, er det interessant at inddrage det litterære begreb *virkeligheds-effekten*. Hvorfor skal man f.eks. høre om hele to hundes måde at gø på?

Deres lyde giver ikke noget til novellens motiv eller til en forståelse af tematikken. Men den tilsyneladende overflødige detalje har en vigtig funktion. Den skaber nemlig et billede af en konkret virkelighed, og det giver os en stærk fornemmelse af netop liv og sandhed.

I miljøbeskrivelsen er det dog ikke kun stednavnene eller virkeligheds-effekten, der skaber en følelse af autenticitet, men også Blichers måde at beskrive naturen på. Før Blicher begynder at skrive noveller, har han foretaget geografiske optegnelser over det jyske landskab, så han er så at sige trænet i at beskrive naturen detaljeret. Det er dog ikke naturvidenskabelige betragtninger, der kommer ind i novellerne, og det er heller ikke en idealiseret natur. Hos mange af tidens andre forfattere er naturen et skønhedens tempel, hvor mennesket kan møde Gud (se kapitel 9). Sådan er det ikke hos Blicher.

Han opfatter derimod naturen helt konkret: Mennesket er opvokset et bestemt sted, og stedets natur former mennesket. Det gør en forskel for personligheden, om man lever på den brune, flade hede eller ved det brusende Vesterhav. Vores forestillinger om verden afhænger af den natur, vi har mødt i barndommen, og dermed er vi i Blichers optik et resultat af omgivelserne. Derfor er den detaljerede beskrivelse af landskaber en vigtig nøgle til at forstå novellernes personer.

Naturen tillægges således ofte større betydning end beskrivelser af f.eks. interiøret i et hus. I "Sildig opvågning" beskrives et borgerligt miljø ud fra personernes handlinger: at man spiller musik, at mændene spiller kortspil, og kvinderne taler sammen. Derimod er de fysiske rammer, og hvad man kunne kalde det "huslige landskab", køgt ned til et minimum. Hvor andre forfattere måske lægger vægt på, hvordan en stue er møbleret, nøjes Blicher med "spillebordet":

“Hvor længtes vi alle efter onsdagen! Vi samledes til tevandstid [om eftermiddagen], opofrede [brugte] derpå et par timer til musikken, i hvilken vi alle – på fru L* nær [undtagen fru L] – tog levende og ikke uheldig andel [del i]. Efter aftensmåltidet fik vi tre herrer os en alvorlig l'hombre [kortspil], og damerne holdt en privatissimum [deres egen sammenkomst], der oplivedes af fru H*s indfald og hjertelige latter. Denne sidste har mere end en gang for-

årsaget en bet [at få et stik for lidt], eller forpurret en ren kodille [dobbelbet], og jaget os fra spillebordet hen til vore lystige koner.”

Denne miljøbeskrivelse har været genkendelig for de fleste af Blichers læsere, der netop tilhørte borgerskabet.

Det eksotiske miljø: Jylland

Som beskrevet i kapitel 1, så var Jylland et ukendt og eksotisk miljø for størstedelen af Blichers læsere. Der er en eksotisme, dvs. en interesse for og fascination af det fremmede, knyttet til de ukendte miljøer, og man taler ligefrem om "den jyske mode" i Blichers samtid. H.C. Andersen rammer oplevelsen af Jylland præcist i dette citat fra 1836:

“Jylland er dog den meest romantiske Deel af Danmark! Jeg har ret faaet Interesse for det Land, siden jeg læste Steen-Blichers Noveller. Jeg synes, det maa have meget tilfælles med de skotske Lavlande! og der er jo Zigeunere!”

De samme virkemidler gør altså novellerne genkendelige for et jysk publikum og eksotiske for det københavnske publikum: brugen af de jyske lokaliteter, den levende beskrivelse af naturen og brugen af dialekt. Her spiller fortællingerne i "E Bindstouw" (1842) en særlig rolle, da den jyske almuekultur beskrives på dialekt, hvilket også har et politisk sigte, da det giver en marginaliseret befolkningsgruppe en stemme. "Hosekræmmeren" (1829), som nok er Blichers mest kendte novelle, beskriver ligeledes den jyske heдебefolkning.

Blichers personer

Hos en psykologisk realist (se kapitel 1) som Blicher er undersøgelsen af menneskelivet helt centralt. Derfor er det vigtigt at fokusere på en grundig personkarakteristik i arbejdet med hans noveller. Man kan knytte en række begreber til personkarakteristikken. Her vil vi pege på dele af personkarakteristikken, som er brugbare i værklæsningen af alle tre noveller, samt be-

skrive generelle kendetegn ved Blichers måde at fremstille sine personer på.

Helt overordnet går Blicher til sine personer med en stor sans og interesse for det psykologiske spil både i og mellem mennesker. De centrale personer i novellerne er derfor *individer* frem for *typer*. Et individ kan beskrives som en *rund* person, som har en række individuelle særtræk, f.eks. i form af handlinger, udseende, sprog, navn og tanker. En type er en *flad* person, som er kendetegnet ved generelle karaktertræk. Et eksempel kan være folkeeventyrets smukke prinsesse eller grimme heks. Blichers personer, og især hovedpersonerne, er individer, bl.a. fordi de ikke er skematiske og flade.

Fokuspunkter i en personkarakteristik

I en karakteristik af personerne i novellerne er det oplagt at sætte fokus på deres *profession* og dermed deres *funktion i samfundet*. Blicher har sin personlige baggrund i præstegården, og det er næppe helt tilfældigt, at Morten Vinge i "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" drømmer om at blive præst, at fortælleren i "Sildig opvågnen" er præst, og at "Præsten i Vejlby" har en præst som omdrejningspunkt. En vigtig del af novellerne er, at personerne ikke altid lever op til de forventninger, man kunne stille til deres profession, og det er også med til at udfolde kompleksiteten i personerne.

Et andet vigtigt analysepunkt er *personernes handlinger*. Her skal man både være opmærksom på, hvad de gør, og hvad de ikke gør. Faktisk er *ikke-handlen* et meget vigtigt karaktertræk i alle novellerne. Alle personer bliver udfordret på det, de tror er gældende, og ikke mindst på, hvordan de opfatter sig selv som mennesker. Dvs. personerne udfordres på deres etik. Her er der ikke altid sammenhæng mellem deres selvforståelse og deres handlinger. Det kan f.eks. undre, at Erik Sørensen i "Præsten i Vejlby" ikke er grundigere i sit opklaringsarbejde, og at fortælleren Wilhelm C i "Sildig opvågnen" ikke er mere aktiv som samtalepartner, f.eks. i forhold til majoren, når han netop som præst har en oplagt mulighed for – og moralsk pligt til – dette.

Dernæst kan man undersøge personernes *sprog*. En sproganalyse hører til en indirekte karakteristik af personer, da f.eks. brug af dialekt eller særli-

ge udtryk siger noget om erhverv og socialgruppe. Tager man Morten Vinge i "Brudstykker af en landsbydegns dagbog", er sproget en meget vigtig adgang til drømmen om at gøre karriere og ændre sin sociale placering, og i løbet af bare få år (og sider) lærer han sig både latin, græsk og fransk. Ser man på sprog, er det ikke kun det, personerne siger, som er relevant, men også *måden*, hvorpå de siger det. Det er Wilhelm C's nølende svar i "Sildig opvågnen" et godt eksempel på:

“Fantasier” – sagde jeg omsider noget langsom og halvt tvivlrådig – “kan også bevirke –” “Ha!” Faldt han ind, “her behøver vi ikke at tage fantasien til hjælp; skøgen tilstår det jo selv.” ”

Personernes *tanker* er også helt centrale i en psykologisk personkarakteristik, som Blicher i den grad inviterer til. Hans brug af den personaliserede jefortæller er særlig interessant, fordi vi derigennem får adgang til personernes tanker – og især fordi vi kan gennemskue, at personerne, der fortæller, ikke kender sig selv så godt, som de måske tror. Her giver dagbogsformen i "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" et helt særligt indblik i Morten Vinges tanker og dermed i, hvad der er vigtigt for ham – f.eks. at han hele tre gange mindes og skriver om kaneturen med frøken Sophie.

I arbejdet med Blicher er det en god ide at sætte fokus på *menneskets driftsliv*. Personerne er næsten altid påvirket af det erotiske, som ofte kommer i konflikt med de sociale normer, og deri ligger ofte årsagen til tragedierne. For Blicher er drifterne et uomgængeligt faktum for mennesket og samtidig en farlig del af tilværelsen.

Det er også oplagt at undersøge *relationer mellem personerne*. Personer karakteriserer sig ofte direkte eller indirekte i forhold til andre. Man kan her både se på, hvem personerne ser op til og identificerer sig med, og hvem de tager afstand fra. Da Blicher jo netop er god til at vise menneskets sammensatte natur, er der ikke altid vandtætte skotter mellem sympatier og antipatier. Tager vi to nedslag fra "Sildig opvågnen", bliver det meget tydeligt, at netop relationen til andre mennesker er sammensat. Et sted siger præsten Wilhelm C om Elise:

“ Var vampyrer andet, end misfostre af en tøjleløs [ustyrlig] indbildningskraft, da måtte jeg have set en af disse skabninger – udvortes [udenpå] levende, indvortes livløse, legemer uden sjæle, kødmasser uden hjerte. ”

Senere i novellen sætter han i et tankeeksperiment sig selv sammen med Elise, her omtalt som fru L:

“ Mit jævne humør, min naturlige sathed [rolige væsen], som ved min stands [embedes] værdighed fik end fastere holdning, måtte da have forbundet mig med fru L*. ”

Som et sidste punkt i en personkarakteristik er det interessant at undersøge personernes livssyn. Livssyn kan vi forstå som en overordnet forståelse af livet; f.eks. at der er en højere magt. Man kan f.eks. tolke jordskælv som Guds straf, hvis ens livssyn er, at der er en gud foroven. Det er bl.a. derfor, at Søren Qvist i “Præsten i Vejlbj” begynder at tro på sin egen skyld: Gud styrer verden, og han uddeler straf og belønning i forhold til, hvordan mennesket opfører sig. Altså må Søren Qvist, i sin egen optik, være skyldig, siden Gud straffer ham.

Afslutningsvis må man som altid huske, at det er forskelligt fra tekst til tekst, hvilke fokuspunkter det giver mening at have med, og aldrig lade sin analyse diktere af en tjekliste.

DISKUTER MED EKSPERTEN

Professor Johnny Kondrup refererer til klassiske græske tragedier, som ofte handler om, hvordan helte kommer ud for en katastrofe eller et fald som følge af en fejl hos dem selv. Kan I genkende beskrivelsen af personerne i jeres novelle?

Blichers noveller er ofte tragedier, men de tragiske personer er hverdagsmennesker, ikke helte, som sætter sig op imod guderne. Tilsvarende skyldes deres ulykke ikke en transcendent årsag (noget overnaturligt, red.), ligesom der ikke ses nogen retfærdig orden bag begivenhederne. Ulykkerne sættes i gang af mennesker, ofte ved en tilfældighed, og falder gerne hårdest på uskyldige ofre, der er ude af stand til at værgе sig imod dem.

Johnny Kondrup, *Hovedsporet*, 2005